



**Jiří Trávniček**  
**Betty a my. O jednom českém kulturním fenoménu**  
 Host — Ústav pro českou literaturu AV ČR, Brno —  
 Praha 2022  
 248 stran

zachovává své „já“, tu a tam zastane na prahu či na kraji lesa, na břehu — na hranici se světem. Daří se mu být sám sebou i jiným zároveň, srústat a napojovat se na druhé organismy, aniž by se ztrácel. Obdivuhodně tak činí i ve fragmentech: vše, „krab, ostrý kámen, podivný orgán, větrná růže“, si u něj zachovává celistvost, integritu i ve svém nejdrobnějším úlomku. Navozuje se tak pocit přirozené souvislosti věcí, a proto když pak Děžinský píše o válce v Sýrii, nepůsobí to pateticky či nemístně. A stejně tak, když vypovídá o hořící Sibiři a Austrálii a o záplavách v Amazonii. Svým podivně „bledým, nejveselejším“ šestým prstem ukazuje Děžinský nám čtenářům vztahy ve světě, které nejsou vidět na první ani druhý pohled; básník je totiž svým dotekem-polibkem spoluvytváří.

## Chalupaření a Božena Němcová

Jan Lukavec

**Vejce a já ve studii Jiřího Trávnička o Betty McDonaldové**

Literární vědec Jiří Trávniček je mužem mnoha tváří: angažuje se například i v iniciativě Manželská setkání, v jejímž rámci křesťanští manželé „usilují o obnovu, zlepšení a upevnění vztahů v manželství a rodině“. Hlavně je ovšem známý svými výzkumy čtenářství a tím, že se často zastává knih, které jsou oblíbené u většinových čtenářů. Obojí se potkává i v jeho nové studii *Betty a my. O jednom českém kulturním fenoménu*. Pojednává o americké spisovatelce Betty MacDonalldové (1908—1958), jejím životě a díle, o její americké a české recepci, která byla výraznější než v její

vlasti, i o jejích zdejších překladatelích. Zvláště se soustředí na její nejslavnější knihu *Vejce a já* líčící, jak se hrdinka pocházející z města klopotně a často marně snaží stát oddanou manželkou a výkonnou hospodyní na slepičí farmě a podílet se tak „na uskutečnění manželova snu o životě v přírodě“. K „Betty“ se Trávniček dostal právě přes zdejší čtenářské výzkumy z let 2007, 2010, 2013 a 2018, v nichž zmíněné *Vejce a já* vycházelo stále jako jeden z nejoblíbenějších titulů u českých čtenářů, či přesněji „téměř monopolně“ u čtenářek.

Trávniček ukazuje, jak silně jsou autorčina díla autobiografická, i když ne ve všem: skutečná Betty došla k názoru, že starost o sedm set kuřat jí nenabízí žádnou perspektivu, opustila proto manžela i farmu a spolu se svými dětmi se vrátila k matce a svým sourozencům; její knižní „dvojnice“ se v jakési měkčí verzi pouze stěhuje — i s manželem — na farmu modernější.

Přesto byla kniha ve Spojených státech amerických pokládána za nonfiction (anglická *Wikipedie* ji charakterizuje jako „humoristické memoáry“), zatímco u nás je charakterizována jako autobiografický

román (sám Trávniček píše o „fikcionalizované non-fikci“). Po vydání v roce 1945 se setkala s nadšeným čtenářským ohlasem: už v prosinci téhož roku se kniha objevila na prvním místě v prestižním žebříčku bestsellerů *The New York Times* (v kategorii nonfiction) a udržela se na něm po čtyřicet tři týdnů a k její oblíbě následně přispěla i filmová verze. Další knihy McDonaldové už ale takové popularity nedosáhly — v padesátých letech začala její sláva prudce klesat. Důvodem může být třeba její sarkastický způsob znázorňování Japonců a původních amerických obyvatel, kteří jsou vykreslováni jako „špinaví, věčně podroušení a podlí“, což je v kontextu sílící politické korektnosti vnímáno jako neakceptovatelné.

Při hledání odpovědi na oblíbenost memoárů Betty McDonaldové si Trávniček bere na pomoc tezi literárního vědce Jamese D. Harta, že *Vejce a já* bylo „uklidňující dílo“ pro ty, kdo si našli pohodlný život s ústředním topením a elektřinou a přitom si mohli myslet, že by se raději měli vrátit zpět k přírodě. Betty jim tak přinašela alibi, protože „návrat k přírodě může jít více na nervy než útek z ní“. Způsob, jakým autorka přírodu traktuje, je dnes už ovšem v některých směrech rovněž minimálně zastaralý, či dokonce neúnosný. Přírodními zdroji jako by její protagonisté až plýtvali: bažantů mají v okolí tolik, že je manžel na potkání střílí, načež hrdinka prsíčka vždy vyškubne, aby je usmažila na másle, a „zbytek zahodí“. Také její pojmání kuřat, která jsou v jejím až karikaturním podání především hloupá a smrdí (a chovají se často sebevražedně, aby ji až zlomyslně působila co nejvíce problémů), je už poněkud překonané. To bychom ji ale museli brát smrtelně vážně, což vzhledem k žánru není nevhodnější přístup, Betty McDonaldová prostě nepsala přírodovědný naučný spis.

U českých a slovenských čtenářů bylo *Vejce a já* neúspěšnější v době normalizace. Trávniček dává tuto oblibu do kontextu tehdejšího „útěku“ mnoha občanů na chaty a chalupy, kde se i oni museli adaptovat na nové podmínky a čelit neobvyklým výzvám. Zdejší čtenářky podle něj

zaujala postava městské ženy, která se najednou ocitá v novém prostředí s nezvyklými nároky: „Podobnými pocity si jistě prošlo i množství českých žen. Chtěly si jen tak trochu zachalupařit: kytičky, mrkvička, odpoledne pak na verandě kafičko s příjemnou knížkou; a najednou zjistily, že musí taky třeba vyvážet žumpu, zajistit dřevo na topení, pomoci manželovi s izolací podmáčené stěny.“

Dalším přitažlivým aspektem byl podle autora model „měkké vzpoury“ či subverze patriarchálního řádu, kterou hlavní hrdinka provádí. Navenek sice zůstává věrna svému farmářsko-manželskému určení a respektuje jeho hranice, přitom si však dopřává velkou svobodu v jeho líčení, jímž se od této role distancuje. Čili trochu model Popelky, tvrdí Trávníček: „Navenek submisivní, podřizující se nepřejícím podmínkám, ve skutečnosti odvážná a osobitá.“ Místo holoubků či tří kouzelných oříšků si však musí pomoci sama „vlastním vypravěčským espretem“. *Vejce a já* následně zařazuje do českého kontextu výrazných či opatrně se emancipujících hrdinek: kupříkladu dívčího románu *Svéhlavičky* od Elišky Krásnohorské, ovšem „zbavené moralistních tónů a přeepsané do ich-formy“. A dokonce hlavní hrdinku obšírně srovnává s protagonistkou *Babičky* Boženy Němcové. Obě hrdinky v létě vstávají už ve čtyři hodiny, především ale vykazují podobný vzorec tradičního ženského údělu: z babiččina vyprávění víme o tom, jak věrně následovala svého muže Jiřího v jeho službě v pruském vojsku, z vyprávění Bettyina zase plyne, že jí něco velmi podobného všěpovala matka. A sama zprvu následuje svého muže na farmu s vědomím, že takto to má být. Na pomoc si Trávníček bere i tak náhodné detaily, jako že dívčí podoba jména slavné české spisovatelky zněla právě Betty. Rozdíl ovšem vidí v tom, že „hlavní postava Boženy Němcové zahlazuje napětí a vše kolem sebe se snaží sklenout v soulad, zatímco Betty spíše groteskně vyostřuje, někdy až na hranici sarkastického tepání“.

Trávníčkův interpretační pokus o nalezení analogií dvou fiktivních

postav z různých staletí a kontinentů je odvážný, ale přesto si troufám tvrdit, že převažují rozdíly, z nichž jeden ze základních autor nechává ve vztahu k Němcové stranou: zmíněný poměr k přírodě. Jak napsal František Xaver Šalda, postavy *Babičky* „žijí v míru a v lásce s přírodou, jsou jen jejím zušlechtěným a zjemněným pokračováním a stupňováním a není neštěstí lidského, jehož by nedovedla příroda, ne-li vyhodit, alespoň zmírnit nebo dekoračně sladit do svého orchestru“. Jestliže podle Šaldy je příroda pro obyvatele Starého bělidla spojencem, pro hrdinku *Vejce a já* je to většinou opačně: příroda je pro ni nejčastěji hrozbou nebo dalším vysilujícím a nenáviděným úkolem, který ovšem v konkrétní podobě formuluje její muž (například zavařování).

*Vejce a já* je v tomto smyslu stále podnětné dílo a je Trávníčkovou zásluhou, že se s ním jeho prostřednictvím nebo z jeho podnětu seznámí i čtenáři, kteří by po této autorce jinak nesáhli. Jak naznačuje, *Vejce a já* nevnímá jako vysoké umění, ale prostě součást kultury. Podceňované dílo zasazuje do pestrého vějíře kontextů normalizačního, ekologického i žensky emancipačního, i když některé jeho výše zmíněné teze by si zasloužily podrobnější výzkum. Každopádně přesvědčivě zdůvodňuje, proč ve *Vejci a já* některé čtenářky nacházejí „moudrou zábavu“, ale nezastírá ani to, že zvláště ty mladší někdy vnímají osud hlavní hrdinky spíše jako odstrašující příklad, aby nedopadly jako ona. Můžeme se samozřejmě ptát, jestli ještě dnes má smysl *Vejce a já* vůbec číst, jestli už současné hrdinky neřeší zcela jiné problémy a nevypořádávají se s jinými sociálními rolami. Ovšem právě proto, jak je v současnosti téma návratu k přírodě a hledání alternativních způsobů života aktuální, může být nadále přitažlivá i kniha, která líčí odvrácenou stranu těchto návratů. Alespoň do doby, než vznikne nějaký soudobý ironický pandán například k Palánovým šumavským samotářům. A kdo ví, třeba bude následovat Trávníčkova kniha o tom, jak i v beletrii hledat inspiraci k nenásilnému a humornému řešení manželských sporů...